

MIRJANA MITROVIĆ

HELENA ILI
O NEMIRU

■ Laguna ■

Copyright © 2017, Mirjana Mitrović
Copyright © ovog izdanja 2017, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

I. Okno (A. D. 297).	9
II. Ime, Otac i Sin (A. D. 325).	117
III. Credo (Verujem).	193
IV. Jeretik	241
V. Paralipomena (A. D. 330)	285
<i>O autorki</i>	359

Ne uznemiravaj samoga sebe.

Marko Aurelije

I.

OKNO (A. D. 297)

1.

– Prvi put sam ovako duboko na severu – rekla je Helena kad su se u daljini ukazali zidovi grada na grebenu.

– Singidunum je najsevernija tačka do koje stižu amfore – odgovorila je Paulina, a plave su joj se oči rascvetale.

Helena okrenu glavu da ih ne gleda. Šta će s tim očima u ovom životnom brlogu, bolje da ih nema. Zbunjuje to prozorče lepote, kao ljubičica na gradskom đubrištu, ne znaš da li da je ubereš i spaseš od neskladnog okoliša, pa neka je i ubijaš, ili da je ostaviš da živi još koji dan, tako naivno lepa, ni za koga.

Celim putem Paulina je kašljucala, ponekad bi zadremala i spustila glavu na Helenino rame, a Helena je ostajala mirna, da je ne probudi, iako se ljutila, pre svega na sebe, što prisustvo tako bespomoćnih bića u njoj budi nezaustavljivi poriv da ih štiti. To je sujeta, znala je. Koga ja da štitim kad i svoju glavu jedva držim uspravno. Ne možeš celom svetu biti majka, s tim je gotovo, probudi se, govorila je surova Helena onoj Heleni što je u prepunim kolima kočila rame da sa njega ne spadne usnula glava čupave Pauline.

Helena nije uspela ni da zadrema, budnom ju je držala uporna strepnja nejasnog značenja. Što bih se ja plašila putovanja, bunila se. Sama je stigla čak sa obale Mramornog mora do Naisa usred Mezije, mlada devojka na tolikom putu, pa se nije plašila, što bi sad! Kad jednom nešto uspeš, posle strah nema za šta da se uhvati. Već sam jednom uradio, zašto ne bih opet, misli čovek koji veruje u zakon i logiku, a Helena je, kao i većina stanovnika velikog carstva, baš takav čovek. Bila. Tako je ispravnije reći: bila baš takav čovek. Još su s njom bile sve negdašnje Helene, ali je osećala da se sada pod kožom uobličava i proteže još jedna, nova, nastala dejstvom skorašnjih događaja, kao statua pod sitnim peckanjem vajarskog dleta. Što sam starija, sve nas je više, nas, raznih Helena, pomislila je, ali nije stigla da se zabrine jer su se kola naglo zaustavila.

– Da se konji odmore i napoje, a putnici da nešto popiju, ko ima para – rekao je kočijaš.

Ljudi su negodovali, žurilo im se, a grad je bio blizu, na manje od časa vožnje, ali Heleni je bilo jasno da kočijaš ima dogovor sa vlasnikom gostionice. I sama je mamila prevoznike besplatnim ručkom i vinom da stanu baš u njenoj kafani iza trećeg miljokaza na putu iz Naisa ka Serdici.

Pih, kakva rupa, zgranula se Helena kad se osvrnula po zagušljivoj prostoriji, moja kafana u Medijani bila je palata za ovo, ali sad nije imala izbora. Jedva je pojela zemičku, ispila čašu vina razblaženog vodom, pa je naglo ustala jer joj se stomak talasao zbog smrada, koji je ovde bio zagoreo i buđav, za razliku od suvog i kiselog koji se širio sa Čelave planine.

– Kočijaš je tek počeo da jede – pobunila se Helenina saputnica prvi put otkad su krenule.

Što neke žene vole da sede, čudo jedno, misli Helena, bivša gostioničarka. Nije htela da povlađuje. Pravilo je: ako sam ja odgovorna, ja se i slušam.

– Napolju je svežije.

Ali ni pred kafanom nije bilo kako se nadala. Po gnjecavom tlu bez trave prosipala se voda iz kablica kojima su pojili konje i volove, balega se raznosila naokolo, slama i seno ispadali na sve strane, ljudi vikali i podrigivali, pristajala su jedna kola, druga se prezala, tovarila se burad. Brkatom čeljusti okačen o kuku, som od pet lakata cedio se desno od ulaznih vrata.

Helena dohvati Paulinu za rukav i odvuče je desetak koraka dalje, na travnato uzvišenje na kome se otimala rascvetana šljivica. Konačno je udahnula duboko, bez straha od smrada, a pred njom se ukazala reka, debela i široka skoro kao Mramorno more.

– Primećuješ li – reče više za sebe – naša reka u Naisu, pa Margum, i druge reke koje sam videla – teku. A ovo čudovište – ne. Ovo ne mrda.

Onda je učutala. Dvoumila se trenutak, pa ipak upitala:

– Paulina, koliko jasno ti sada možeš da vidiš?

– Kao kod Platona... Vidim pećinu kroz koju promiču senke.

– Uh, nisam znala...

– Nisam ni ja, nego mi je doktor Luka objasnio. Kaže, kod tebe je, Paulina, kao kod Platona. Ali kad nešto hoću stvarno da pogledam, mogu spoljnim krajem desnog oka, ovako, vidiš.

Paulina je ubrala list sa šljive i pomerala ga da podese tačku u kojoj njeno plavo oko može da vidi ljudskim vidom.

– Doktor mi je rekao da se najvažnije stvari ne vide. Evo, baci ovo na površinu reke... Vidimo li mi sad da naš život teče? Ne vidimo. A on, ode – izreče bolešljiva Paulina, jer je sigurno celim putem baš o tome mislila.

– A otići će nam i kočija – uzviknula je Helena, jer je i ona krajem oka uhvatila da se kočijaš skokom popeo na svoje mesto i već spremao bič da ošine konje.

Zgrabila je Paulinu za ruku, pa obe potrčase mašući i uđoše u kola zadihane.

Ali nisu daleko odmakle. Kočija je ponovo stala, da prođe konvoj sa Čelave planine, koja se videla levo od njih, ne toliko daleko od trome reke.

Čelava planina liči na preklanog bika. Na glavi bika je hram sa dve kule umesto rogova. U kulama se čuva srebro koje se iz planine vadi i na planini topi u mnogim topionicama. Zato izgleda da se bik puši, dok iz njega život izlazi a krv se hladi.

Kroz oblak dima koji obavija Čelavu planinu nailazila je kolona. Pred konjičkom jedinicom, konjanik u civilu, nakinđuren kao žena, krvnički je petama udarao životinju pod sobom, da podstakne ionako prebrzo kretanje. Za njima, tutnjale su teške zaprege. Heleni i Paulini se učinilo da će teretna kola poleteti jer su se paoci rastegli, pretvarajući točak u disk.

2.

Možeš da ostaneš kod nas koliko god hoćeš, rekao je Filip, muž Paulinine sestre Irene. Helena je rekla, taman posla, samo dok nađem stan, Filip je rekao, naljutiću se. Kroz ovu dobrodošlicu naziralo se veliko domaćinovo samoljublje, ali je Helena prihvatila sobu u njegovoj dvospratnoj kući na obali Danubijusa, da na miru obavi prvu dužnost koju joj je poverila njena nova zajednica.

Ja sam blagajnik užarske kolonije Singidunuma, pohvalio se Filip. Uz večeru, užar je pričao kako svakog dana desetine brodova Danubijusom stižu u luku, sa Ponta, čak i sa Egeja kroz Mramorno more. Donose svakovrsnu robu, najviše so, ulje i vino u velikim, voskom zapečaćenim amforama. Ovo je najsevernija tačka do koje stižu amfore, rekao je Filip sa istim ponosom sa kojim je i Paulina to pomenula, a Helena je i nehotice uzdahnula pred čežnjom ovih severnih ljudi za morem, o kome ništa nisu znali. Osim da se amfore oblikuju tako da se lako pakuju u trup broda, a brod plovi morem oko koga je carstvo. Oni jesu na samom obodu carstva, ali su ipak u njemu, pa im je draže ono daleko i nikad viđeno

Središnje more, nego obližnji sever. A sever počinje odmah preko reke koju gledaju svakog dana. Sećanje na more kraj koga je rođena, već zastrveno godinama razdvojenosti, vratilo se Heleni kao kratki plavi prosev. Začudila se, prvi put za tolike godine, kako je ona mlada Helena tako lako napustila more, ni ne osvrnuvši se.

Brodovi dolaze i odlaze, uz i niz Danubijus, koji mi, starosedeci, zovemo Istar, a potom manji idu uz Savus, koji mi zovemo Noarus, da snabdevaju carski Sirmijum, nastavljaćo je Filip, reći nasumično zalivajući vinom. Busao se što je starosedelac Singidunuma, što su mu generacijama preci baš ovde rođeni. Kad je bila mlađa, Helena se podsmevala ovakvoj vezanosti za tlo. Ratari, izrugivala se. Ali odskora, počela je da zavidi ljudima koji imaju bar jednu čvrstu tačku. Jer zna se, čoveku je dovoljan jedan pouzdan oslonac. Da li ću ovde uspeti da pronađem tu tačku, pitala se Helena, posađena za sto pored domaćina. Postajala je uznemirena, ali se trudila da s pažnjom sluša kako su njegovi preci baš oni Singi po kojima je Trajan krstio grad kad ga je od njih osvojio.

Domaćinovo brbljanje ju je zamaralo, ali se tešila da je bolje ćutati i klimati glavom nego da on počne nju da propituje. Još pre nego što je krenula na put, s Paulinom je uvežbala priču koje će se držati. Ali užar nije postavljao Heleni nikakva lična pitanja, i to joj je postalo sumnjivo. Jednostavni ljudi odmah počnu da ispituju, naročito one koje prvi put vide, jer o ostalima već sve znaju, i koliko imaš dece, i kuda ideš, čime se baviš i kako si danas pazario. Razgovor je odmicao, a takva pitanja nisu iskršavala. Užar već zna, ali je upozoren da čuva tajnu. Ako moja tajna zavisi od ovog brbljivog čoveka, mislila je Helena, onda ću uskoro morati ponovo da bežim. Ali sad nije imala izbora, pa nije bilo vajde unapred se trošiti.

Ovde nam se sviđalo i nismo išli nikuda, a sad smo slobodni građani Rima, nastavljaao je Filip, a Helena nije otišla na spavanje dok nije čula i da su za brodove potrebna užad, a ovdašnja užarska zajednica ih pravi najbolje na limesu. Užad mora dobro da se natopi, pa da se osuši, pa opet, pa da se impregnira voskom sa travama, po tajnoj recepturi koju mi prenosimo sa oca na sina, ulazio je u sve sitnije detalje što su mu gutljaji vina bivali duži. Ali ti nemaš sina, htela je da mu kaže Helena, pa se u poslednjem času ugrizla za jezik.

Pre nego što je otišla u gostinsku sobu, Helena je znala i da je za užad potrebna kvalitetna konoplja, koju Filip kupuje od proizvođača na jugu Mezije. Zbog te sirovine često je putovao i do Naisa, tu je ugledao Irenu, pa je odmah oženio i poveo, pošto je otkupio svu konoplju od njenog oca.

Dok je posluživala tokom večere, Irena je izgovarala samo neophodne rečenice. Visoka, čvrsta i stasita žena. Ni nalik sestri Paulini. Ničega na njoj nije bilo posebnog, ali ni bilo čega što bi narušilo harmoniju. Tako jednostavna, bila je lepša od Pauline s njenim nebo plavim očima u koje čovek ne može da gleda jer na njoj deluju kao tuđe, mislila je Helena, zamorena Filipovim pričama. Muškarac odmah vidi da li je žena lepa, ali ne može da kaže zašto. Ni ne zanima ga.

Helena, koja ovako pušta mislima na volju dok domaćin brblja, čuje iz sebe nekoliko glasova koji je opominju, jedan na pristojnost, drugi da ovakvom hvalisavcu treba odbrusiti, treći da ne treba da ostane u toj kući. Bilo je još nekih tiših glasova. I svi su bili njeni. Uh, mora da sam mnogo ostarila, imam već četrdeset sedam godina, zato se ovoliko različitih Helena nakupilo u meni, misli dok se stresa kao da joj je hladno, a u stvari da bi odagnala sve te različite Helene koje su je izneverile, a još uvek imaju slobodu da iznesu svoje mišljenje. Kad ste mi potrebne, kad vapim da

me neko nasmeje ili posavetuje, nigde vas nema, ispraća ih grdnjom. Da se opet umiri u svom telu, koje sedi i večera, Helena je prinela ustima drvenu čašu, ali se ispostavilo da je prazna. Istoga časa priskočila je užareva ćerka Minervina sa kondirom da joj dolije.

Minervina je najlepša žena u toj kući. Po stasu, dok je mirovala, izgledala je sasvim kao majka, ali kad se pokrenula, zalelujala se kao trava ili riba ili dodirnutu žica male harfe. A iste plave oči kao u tetke Pauline.

– Hoćete li je skoro udavati? – pitala je Helena kad je čula da devojka ima dvadeset godina.

– Udaće se, ima kad. U našoj kući se mnogo radi, u istu takvu ćemo je i udati, pa nema potrebe da žurimo – odgovorila je Irena uzevši sa gomile složene posteljine u ćerkinom naručju čaršav, koji je kao jedro razvila pa potom pažljivo zategla preko kreveta u kome će spavati gošća.

3.

Videćeš, doktor je mnogo fini čovek, on je naš prijatelj, rekao je Filip dok je Helenu i Paulinu vozio na kolima u koja su bila upregnuta dva konja debelih sapi.

U užarevoj kući su se složili sa onim što je poručio đakon iz Naisa, da se Helena stara o Paulini tokom lečenja kod doktora, kod koga je Filip već zakazao pregled. Helena je rekla, možda Irena želi da bude uz sestru, Filip je rekao, ti si učena, ti ćeš bolje znati da čuješ od doktora šta je malo, a kako ostale žene nisu protivrečile Filipu, ni Helena nije htela opet da istrčava.

Filip ih je dovezao do grada i ostavio pred dvospratnom kućom na čijem je ulazu stajala tabla Luke, doktora, opšteg i za oči. Pored natpisa, Helena je na tabli uočila fino urađen crtež: dve krilate zmije, obavijene oko mača. Kaducej, iskočila je davno zaboravljena reč. Obradovala se kao da je srela druga iz detinjstva. Otkad je otišla s Mramornog mora, nigde nije videla takav crtež. Kaducej, Hermesov štap. Doktor mora da je došljak, pomislila je pre nego što ju je Filip prenuo gundanjem da ima nekog posla, a one kad završe

s pregledom neka malo prošetaju, pa neka ga čekaju kod gradske kapije.

– Ko da zaboravi te oči – raširio je doktor ruke i zagrlio Paulinu, a Heleni je samo klimnuo glavom ni ne pogledavši je.

– Doktor Luka me je već lečio – rekla je Paulina, kao da hoće da opravda doktora, ali je bilo jasno da je njegova neučtivost već ukresala Heleninu netrpeljivost.

– Ti si očni lekar? – Helena je naglašavala upitni ton, da mu za neučtivost vrati nagoveštajem sumnje.

– Ja sam galenista, ako znaš šta je to. Poslednji galenista. A ti si...

– Pratim pacijentkinju. Njena familija gaji nadu da će ovde biti izlečena.

Distanca je najbolja sa ovakvim ljudima. Doktorova drska opuštenost Heleni se činila detinjastom, i samo je pojačavala sumnju u njegove sposobnosti. Upitno je podigla levu obrvu, da pokaže nepoverenje. On je to, naravno, primetio.

– Pacijentkinju, kažeš?

Doktor je piljio u Paulinu usredsređeno, stisnutih očiju, kao da je ona cela posekotina ili upaljeno grlo.

– Ti si neka velika gospođa?! Kako su pluća, je l' kašalj prestao? Vidim, važnije ti je kako se nešto kaže nego šta stvarno jeste. Ali ja sad nemam vremena da s tobom vežbam majeutiku. I pomeri mi se sa svetla, što bi rekao Arhimed – upućivao je doktor rečenice čas jednoj čas drugoj ženi, iako su mu oči ostajale usredsređene u jednu tačku.

Nećeš mu valjda dozvoliti da te iznervira, rekla je sebi pa, oslobođena obaveze da bude pristojna, koraknula unazad i neponuđena se spustila na klupu pored zida. Otvoreno je posmatrala doktora dok je smeštao Paulinu u napravu sačinjenu od stolice i drvenog mehanizma u visini lica onoga što

sedi. Devojka je naslonila bradu na tu stvar nalik na jaram, a doktor je lagano, celom šakom, pomerao njeno lice da ga podesi u najbolji položaj.

Lukavo se predstavio kao galenista, ako ga uhvatim da nije doktor, može da se pravda da me nije slagao, misli nepoverljiva Helena, i analizira ga, kao da ga regrutuje: već pročelavio, ne baš tanak, možda je bio lep, ako je ikad bio mlad, samo je sad zgužvan. Neučtivost glumi, pretvara se da je čovek iz naroda, to mu je nekakav štit, a ovamo, gnev štrca kao iz probušene mešine. Nije mala njegova boljka, samo još da vidimo koja je, misli Helena dok sedi i posmatra.

Doktor je i dalje baratao Paulinom kao da je krhka stvar. Helena je lepo videla kako mu preko koncentrisanog lica pada treperava zavesa blaženstva kad je na Paulininoj bradi našao pravu tačku oslonca. Položio je dlanove na oba njena uha i potom brzo sklopio napravu, tako da glava nije mogla da se pomera. Helena je prvo čula da je nešto zazveckalo, a potom i videla kako je galenista dohvatio metalni instrument oštrog vrha i prineo ga Paulininom oku. Pridigla se sa stolice, napeta i spremna da svakog trenutka skoči i izbije mu iz ruke preteći predmet.

– Sad širom otvori – rekao je galenista, ali to je bilo izlišno, jer su Paulinine plave oči od straha već bile razrogačene i bele.

– Ne boj se, neću je danas operisati – rekao je galenista mirno i ne skrećući pogled, pa Helena nije shvatila da se ponovo obraća njoj, dok nije dodao, opet zajedljivo – treba da mi se ovde onesvestiš.

Sve ranije Helene bi na ovo sikhule i izjurile iz ordinacije, samo što bi posle neke plakale od nemoći a druge ceptele od besa. Ali ova Helena sad, ni sama ne znajući kako i zašto, mirno je rekla:

– Da li su svi galenisti grubijani? Ili samo prema ženama? Znam takve...

Skrstila je ruke na grudima, dajući doktoru do znanja da će obaviti ono zbog čega je došla, uprkos tome što on pokušava da je ismejava.

Narednih dana u užarevoj kući prepričavalo se ono što je otkrila Paulina, pa se proširilo i po komšiluku, kako njihova gošća nije oćutala doktoru. Helena je ponešto osporavala, nekad samo odmahivala rukom, ali su žene priču bogatije onim što bi one rekle da su mogle da govore slobodno pred čuvenim doktorom. Helena nije razumela kakvu je to veliku stvar učinila, ona je uvek bila takva. Ljutilo je što se nevažnom stvari zamagljuje ono zbog čega je ona brinula, pa je uporno pokušavala da razgovor vrati na operaciju Paulininih očiju koju će doktor „uraditi uskoro“, tako je rekao, kad pripremi sve potrebne meleme.

Znala je, naravno, da postoje doktori koji mogu da izvade mreću iz oka. Od Hlora je čula da je s njegovom legijom išao neki naročito vešt doktor, koji je krpio i oči, mogla je da pretpostavi da poneki takav postoji u Aleksandriji, Rimu, možda u Atini. U Maloj Aziji nadaleko je poznat grad Pergam i u njemu bolnica u koju su išli svi koji su imali para, a nigde drugde nisu imali leka. Prepričavali su se slučajevi čudotvornih izlečenja pod rukom učenih doktora, pa i takvi kad su slepi progledali. U Nikomediji, dok je ona u tom kraju živela, nije bilo nijednoga, a kamoli u Naisu. Pa otkuda bi bio u oljuskanom Singidunumu?

Koliko su takvi učeni i vešti bili retki u ljudskom mravinjaku oko Središnjeg mora, toliko su bezbrojni bili oni suprotni, šarlatani, lukave neznalice i prevaranti svih vrsta i staleža. Što je više mislila o tome, sve je sigurnija bila da je samozvani galenista upravo to, šarlatan i prevarant. Jer da

stvarno raspolaže tako posebnim znanjem i tako preciznim instrumentima, već bi pobegao u neku od prestonica, kojih po novom uređenju carstva sad ima četiri, plus Rim, pa onda centri provincija, pa stari biseri istoka, pa Aleksandrija i Atina. U svim tim mestima ima više učenih, da mu podupru slavu, i više bogatih, da toj slavi dodaju zlatnu podlogu. Zašto bi čamio u gradu na granici prema varvarima?

Kuća u kojoj je bila doktorova ordinacija nije bila mala, imala je portik i dva sprata, ali nije imala ni mermera ni ukrasa, uz to čak nije bila ni u glavnoj ulici, nego u jednoj paralelnoj. Znala je Helena da je i to mesto skupo, da tolika kuća unutar zidina, blizu svega a podalje od gužve, vredi dobrih para. Možda samo malo manje nego njena kuća u Naisu. Iz niza logičnih misli sećanje na njenu kuću iskočilo je kao crni svitac, a ona je stisnula pesnicu kao da gnječi tog svica, i nastavila da se priseća detalja iz ordinacije, u kojoj je sve bilo besprekorno čisto, ali prilično pohabano, čak i doktorove sandale.

4.

– Već pet godina, dva puta mesečno, na kalende i na ide, oko dvanaestog časa, galenista kreće na Čelavu planinu, u carski rudnik, da leči bolesne i povređene. Spakuje koliko može u torbu, lekove, instrumente, igle i konac za zašivanje rana, meleme, tečnosti, testere za odsecanje udova, jer i to se mora kad neki težak trupac padne na nogu, kad se odroni okno i spršti sve što zahvati. Pošto doktor dolazi u pravilnim razmacima, dva puta mesečno, jer mu je toliko dozvoljeno, a nezgode, odroni i bolesti dešavaju se nepredviđeno, doktor može da pomogne samo onima koji imaju sreće da prežive do njegovog dolaska. Povređeni ga čekaju ležeći u onome što zovu bolnica, a u stvari je to jedna pećinica nastala kad se odronio svod okna i pobio desetak kopača jer su kopali suviše blizu površine. Oni su hteli da stanu, ali im je nadzornik spolja naredio da nastave za istanjenom žilom, iako je mogao da vidi da su prolećne kiše odrale spoljašnji sloj. E, u toj pećinici doktor je postavio grane po tlu, posuo po njima slamu koju je otkupio od štalskog roba, da ne vidi njegov nadzornik. Naravno, potplatio je i nadzornika.

Sa Kornelijem, zvanim Bič, upravnikom rudnika, doktor je morao lukavo. Obični upravnici ne zalaze do jama i topionica, zanima ih samo broj i težina gotovih poluga i odlivaka. Ali Kornelije je drugačiji jer je Čelava planina plitka, a ruda pri kraju. Zato je Kornelije ogorčen i uveren da ga svi potkradaju, pa se nikad ne zna gde će se i otkuda pojaviti u pratnji dvojice naoružanih čuvara. Ponekad bi u cik zore stigao pred ulaz u okno i ošinuo nesrećnika koji još nije stigao da se uvuče u rupu na stomaku Čelave planine. Drugi put bi u sumrak banuo među oznojene livce, psujući ih što su potrošili previše ćumura. A šta ste iscedili, ništa, siknuo bi i ošinuo kog dosegne. Zato ga zovu Bič. Nije tukao jedino rašljare koji su tragali za novim žicama rude, ali ih je često menjao, jer... – i tu je užar Filip napravio značajnu pauzu – jer onoga što Bog ne da ne može ni biti.

Helena se namrštila.

– A ono što su ljudi potrošili, ne može se od Boga potraživati – kaže, jer ne voli kad se ljudi za svoje greške pravdaju božjom voljom.

– Upravnik Kornelije je poznao doktora Luku, kod koga su, pre ili kasnije, stizali svi kojima drugi doktori, ni oni fini ni oni vojni, nisu mogli da pomognu. A bogati građani Singidunuma pobolevaju koliko i oni najsiromašniji, samo od drugih bolesti, od previše jela ili previše grabežljivosti, kako ko. Pa je tako galenista i Kornelija jednom spasao od vezanih creva. Što je Kornelije, mada gundajući, pošteno i platio. Zato se Kornelije i začudio kad mu je pre pet godina doktor došao na noge, u rudnik na planini koju je sad već i on zvao Čelava. Kad je čuo šta doktor hoće, zacičao je od smeha. I gde je tu tvoj interes, pitao je upravnik. Moja stvar, odbrusio je doktor. Dobro kažeš, šta mene briga za tvoj interes, nego... Gde je moj interes, nije odustajao Kornelije.

Jesi li ti gluv? Kad izbije zaraza, prištveni ili, daleko bilo, kuga, neće ti pomoći ni ako se zazidaš u tvojim kulama. Od rudnika do grada zaraza će stići za manje od sedmice. Lakše mi je da tvoje rudare redovno pregledam i sprečim veće zlo, da prepoznam prve obolele, da ih izdvojim...

Kad je Kornelije rekao, spalićemo ih, to je bar lako, doktor Luka je posegnuo za krajnjim sredstvom, ponudio je da plati što će pregledati i lečiti rudare. Upravnik se razrogačio od čuda. Uprkos primamljivoj lakoj zaradi, dugo se vajkao. Prvo, ponuđena suma je bila mala, a drugo, nije voleo sentimentalnost, ona uvek na kraju dovede do haosa. Upravnikov rezon je bio prost: ko može da uzme, uzima. Niko ništa ne daje ni za šta. Doktor jeste budala, ali niko nije baš tolika budala, mislio je Kornelije. Iako nesklon popustljivosti, na kraju je pristao na pogodbu. Neka ti bude, ali držaću te na oku, sigurno nešto smerlaš.

Kornelija je savladala radoznalost, a i nikad se ne zna hoće li doktor još kadgod zatrebati.

Tako je doktor Luka počeo dva puta mesečno da dolazi u rudnik na Čelavoj planini i da u vreme večere pregleda robove, kopače i livce. Oni su s početka bili nepoverljivi, ali su počeli da iščekuju doktorov dolazak od kada je spasao mladog kopača kome se kamen survao na nogu. Nesreća se desila prethodnog jutra, dvojica su ga odmah izvukla iz okna i odvukla pod retko drveće. Ispod zemlje, gde god da ih makneš – smetaju, čak i pod svodom širih galerija u kojima se hodnici ukrštaju. To je upravnik zahtevao, da se nastradali izvuku, zato što njihovi jauci u oknu odjekuju i ometaju druge da rade. Izneseni bi brzo izdahnuli, ali ne i ovaj žilavi rudar.

U dobrom je stanju, rekao je doktor kad ga je opipao. Stavio mu je kožni kaiš među zube, da grize, a ne da se dere,

drugi kaiš zategao mu je oko zdravog dela butine, naredio četvorici jačih da ga drže, pa krenuo da testerije. Nije prekidao rad ni kad je upravnikov štektavi smeh zaledio sve ostale. Samo je podlakticom obrisao znoj sa čela.

Ako ti treba da se razmrdaš i oznojiš, idi u terme, a taj će nesrećnik ionako umreti, samo namučen, rugao se Kornelije.

Međutim, nesrećnik je nekim čudom preživeo. Kad mu je patrljak sasvim zarastao, doktor mu je pokazao kako od dva račvasta drveta da napravi štake i učio ga da uz pomoć njih hoda. Hteo je da ga povede kod sebe u grad, ali upravnik nije dao. On je rob, pripada rudniku, nikuda on ne ide.

Doktor je ponudio otkup, ali je upravnik bio neumoljiv. Hoćeš da ga držiš iz zlogu, da ljudi vide kako si ti dobar doktor, pa da povećaš cenu svojih usluga.

I doktor nije imao kud, ostavio je hromog roba da se vuče po Čelavoj planini i živi od podeljenog sledovanja onih u kojima nesreća još nije ugasila poslednje trnce samilosti i od ponečeg što bi doktor krišom doneo. Kad je posle nekog vremena, na jedne ide, doktor opet došao na Čelavu planinu, roba bez noge nije bilo. Nije umro, prodao ga upravnik za skupe pare. Našao nekog trgovca koji kupuje samo kljaste, slepe i na neki način unakažene, pa ih preprodaje čoveku koji ih razvozi po velikim gradovima, gde prose pred hramovima. Uveče im uzmu sve pare, a daju im komad hleba. Doktor je cepteo od nemoćnog besa. Učini ono što možeš, ne kidaj se zbog onoga što ne možeš, rekao sam mu kad je došao kod nas na bogoslužjenje, pa ga naš đakon zadržao na večeri.

Helena se celim licem okrenula ka Filipu, da proveri da li je dobro čula.

– Doktor je prišao vašoj veri?

Čim je izrekla pitanje, shvatila je da je pogrešila a obrazi su joj se zažarili. Filipov prekorni pogled uverio je da ne

bi imalo svrhe naknadno se ispravljati. Trebalo je da kaže „našoj veri“.

– Doktor je drugo, ali dođe ponekad, priča sa đakonom, poznaje nas, leči, ko ima, plati, ko nema, ništa. Nije, ali... više nego da jeste – kaže Filip i okreće glavu, puštajući pogled niz ravniciu s one strane Danubijusa.

Neću ja ovo uspeti, misli Helena i vidi kako se ka njoj opet valja talas malodušnosti, pa onda, panično kao da je talas stvaran, hoće da se vrati u trenutak u kome je. Ovde sam, sedim na klupici, ne treba da ustanem i odem, treba da uradim ono zbog čega sam došla, svako ima svoj zadatak i treba da ga se drži, tako je rekao Urban, Urban je jedina osoba koje sme da se seća, jer sećanje na njega ne boli nego blaži, sve ostalo je opasno, smrtno opasno. Mislila si da je tek tako početi iz početka, ruga se jedna od njenih starih Helena, dok ona pokušava da nađe reči kojima bi prekinula tišinu.

Ali Filip se, dok je trajala tišina, pomolio i odlučio da oprosti, pa je produžio sa mesta na kome je stao:

– I tako je doktor nastavio da seče, šije, maže i previja, a upravnik je preživio prodavao i u knjigama ih vodio kao umrle, da nadoknadi gubitak zbog sve jalovije rude na sve čelavijoj planini.

– Vaša užarska zajednica je baš jaka? – sad je i Helena pomirljiva.

– Mi još od vremena cara Trajana imamo zajedničku kasu, iz koje pomažemo one koji se razbole pa ne mogu da rade, decu, udovice ili na drugi način unesrećene, kojima izgori kuća u požaru, ili se sruši radionica jer je poplava podlokala temelje.

Helena oseća da, uprkos obilju detalja, ovoj priči nedostaje ključ, ali ne uspeva da je preispita jer Filip ne prestaje da priča.

– Nesreće se, znaš, dešavaju i nedužnima. Doktor nije siromašan, ali nije ni toliko bogat, pa smo se dogovorili da od para naše zanatske zajednice mesečno izdvajamo izvesnu sumu za hranu, koju će doktor da razdeli na Čelavoj planini. Sve mu spakujemo u moja kola, iznajmljujem ih povoljno.

– Rudnik na Čelavoj planini je zatvor, tamo su lopovi, ubice, osuđeni za najteže zločine. Zašto njima?

– Nije naše da sudimo. Sad su nevoljnici, i gotovo. Tako kaže naš đakon na propovedi, ići ćemo u nedelju pa ćeš da ga čuješ. Tako mi verujemo – rekao je užar i dalje zagledan u Danubijus.

– Tako isto verujete i da će Paulina preživeti operaciju – zagrcala je Helena i ustala sa klupice, a htela je da kaže: pobogu, čoveče, jedno je verovati u tvorca svega živog i neživog, u moralnu vertikalnu koju je postavio Učitelj, u sveprisutnu delatnost Svetog duha, a drugo je nepromišljeno izložiti sirotu devojkicu životnoj opasnosti.

– Uskoro, Paulina će potpuno oslepeti. Ako pokušamo, mlada je, izvući će se.

Helena nije mogla da prihvati hladnokrvnu logiku, nastanjenu u istoj glavi u kojoj komotno boravi onolika iracionalnost. Teško je podnosila ovakve protivrečnosti, sebe je terala da brusi misli sve dok se ne bi glatko užlebile jedna uz drugu. Helena, kakva je doskoro bila, već bi ušla u raspravu sa užarom dok stvari ne istera na čistac. Ova, koja je već nedelju dana živela u njegovoj kući na vojnom drumu uz Danubijus, odlučila je da se zaustavi na onome što je bio njen zadatak.

– Rizik je preveliki – rekla je, ali Filip više nije hteo o tome da razgovara pa je samo slegnuo ramenima.

– Ostaću uz Paulinu dok bude tamo – dodala je, ne nadajući se odgovoru.

- To moraš da se dogovoriš s njim – namrštio se Filip.
- Kao da je taj galenista Bog – prasnula je – šta ako devojka ne preživi?
- A šta ako sutra upadnu Skiti preko Danubijusa i sve nas pobiju?

5.

Prvi rez mogla je da vidi sa svoje stolice samo kao trzaj doktorovog lakta. Nije znala zašto joj se zgrčio stomak i šta joj je okrenulo glavu na drugu stranu, ka praznom zidu. Posle je bilo lakše. Po pokretima doktorovih ruku pokušavala je da čita šta se dešava u Paulininom oku.

Četiri baklje u sobi bez prozora bacale su svetle titraje na doktorovo čelo i ruke između kojih bi povremeno iskliznuo beli obris devojčinog mirnog lica. Sigurno je spasao mnoge beznadežne slučajeve kad mu svi bezuslovno veruju, teši se Helena dok trenuci kaplju nepodnošljivo sporo. Jasno se čuje doktorovo disanje i ponekad zvecne instrument koji, upotrebljen, padne u metalnu posudu. A kad se poverenje jednom uspostavi, ono postaje presudni sastojak leka, nasrću na Helenu pomisli dok posmatra sitne pokrete doktorovih prstiju, koji su, čudi se, barem deset godina mlađi od napeptog lica.

Čelo je počelo da mu se znoji, kao što počinje kiša, jedna kap, pa još jedna, onda tri odjednom, pa pljusak. Znala je da se tanka suva koža kao njegova teško i bolno znoji.

Pod plamenom baklji graške znoja postale su crvene, kao kapi krvi. Pomerala je glavu, tražeći položaj iz koga će znoj povratiti prvobitnu boju, ali iz bilo koje tačke posmatrano, čelo mu je ostajalo posuto zncima pečene cigle. Poželela je da mu se unese u lice, da proveri, pa kako to nije bilo moguće, odgovor je nalazila u bakljama, od kojih je ionako sve vidljivo u sobi poprimilo nijanse vatre. Ali kad je spustila pogled na doktorove ruke nad devojčinim licem, videla ih je kao plave, tek nešto tamnije od mehura ledene svetlosti u kojem su se micale.

Uplašila se.

Njen razum se uplašio.

Kad je Urban tvrdio kako duh može da postane materijalan, bilo joj je teško da poveruje, još jedan mit da uteši čoveka u vrtlogu velikog zla, mislila je, mada to Urbanu nije rekla. A sad je svojim očima gledala kako telesni delovi postaju eterični. Volela bih da poverujem u ovaj prizor, poželela je, ali je njen um već lomio sliku na delove, tražeći kostur logike u mehuru svetlosti. Zašto meni nije dovoljna vera u dejstvo Svetog duha, nego bih da znam i međukorake od onostranog do vidljivog, pitala se, osećajući da joj se misli lepe za sumnju kao prsti za ledenicu. Rastužila se što ne može, kao žene u Zajednici, da veruje čistog srca, da primi utehu kao što se prima poklon, ne pitajući koliko je koštao.

Doktor se uspravio, a ruke su mu opet bile obične, tamne i čvrste. Ovo sam već negde videla, pomislila je Helena, ali nije imala vremena da se seti ni kada ni gde jer je on već stajao pred njom.

– Neće se buditi do sutra po podne – rekao je doktor, otirući nadlanicom čelo, najjednom zgužvano i mnogo starije nego što je bilo dok je radio.

– Šta sad? – pitala je Helena, i ona nepodnošljivo umorna, kao da nije sve vreme samo sedela i posmatrala.

Doktor je objasnio da će devojkju preneti u sobu u kojoj mora da bude potpuni mrak, ali da dobro zarastanje očnih slojeva najviše zavisi od toga da li će bolesnica uspeti da se ne pomera bar nekoliko dana. Heleni je odmah bilo jasno koliko je to teško, ali se ipak sad osećala sigurnije. Teško – to je moj teren – pomislila je pre nego što je rekla:

– Ostaću uz devojkju. Njena sestra Irena ima posla kod kuće, a ja sam slobodna...

– Šta si ti uopšte našoj Paulini? – doktor je delovao iskreno zainteresovan.

Helena je duboko udahнула.

– Pa, najkraće... Ništa. Naši prijatelji iz Naisa smatrali su da će moju dušu najbolje izlečiti ako pomognem u lečenju nekog drugog...

– Žao mi je, ali duše više ne lečim – okrenuo se galenista gadljivo i izašao iz sobe.

Mislila je da je otišao, ali se on vratio, donoseći im po čašu vina.

6.

U bolesničku sobu u zadnjem krilu kuće, sa nizom vrata ka unutrašnjem dvorištu, preneti je uspavana Paulina sa debelim povezima preko očiju. Držeći baklju pred sobom, doktor je proverio da li je u sobi sve kako treba da bude i glavom pokazao Heleni na prazan krevet uz suprotni zid.

– Smeš da pališ samo ovo – uperio je prst ka stočiću na kome su ležali minijaturni keramički žižak i kresivo.

Izašli su, pažljivo zatvarajući vrata. Helena je očekivala da će joj dati još neka uputstva, ali je on samo stajao, držeći baklju u visini njenog lica i posmatrao je usredsređeno kao što je posmatrao Paulinine oči na pregledu. Helena je osetila da joj taj pogled prija toliko da joj je neprijatno, kako inače biva ženi kad se u nju upilji neki muškarac. Nisam mislila da ovo mogu opet da osetim, pomislila je i nehotice spustila pogled ka svojim stopalima, ali ga je odmah podigla, rešena da izdrži i uzvрати.

Zbog dimljivog plamsanja i sitnih bora oči su mu se pretvorile u dve sučeljene ribe. Još nije star, koju godinu stariji od mene, procenjuje Helena. I opet je golicaju pitanja o

vetrovima koji su ga izvajali, da li je starosedelac ili ga je nešto nanelo na granicu. Pokušava da mu s lica pročita poreklo, ali ne uspeva da ga uporedi ni sa kim poznatim. Zašto bi morao da bude došljak, možda je samo negde učio medicinu, pa se vratio. Najjednostavniji odgovor, najčešće tačan, bio bi da je odslužio kao legijski lekar, pa se ovde penzionisao. Ko bi u ovo mesto došao ako ne mora.

Helena se odjednom osetila nepotrebnom pred vratima iza kojih je Paulinin život zavisio od ovog ćoškastog čoveka. U svetlim krugovima koje je po portiku pravila baklja u doktorovim rukama, pojavila se ona njena Helena koja je uvek upirala prstom u prašnjavo mesto. Pa baš ti si luda koja nikakve svoje potrebe nije imala da se ovamo uputi, a ipak, eto te. I sad izmišljaš sličnosti među vama. Helena se trgla, a pakosna Helena je nestala jer je postigla što je htela.

– Sad sve zavisi od toga da li će uspeti da miruje – rekao je doktor dok je gasio baklju u kofi vode pred vratima sobe bez prozora.

Možda je došlo vreme da i ja naučim blagotvorno dejstvo mirovanja, mislila je Helena. Za nju kakva je bila, kakvom je sebe poznavala, mirovanje je bilo znak nemoći i slabosti, žabokrečina osuđena na truljenje. Kad god bi osetila da se ništa ne mreška, uhvatila bi je panika, kao da ka njoj maršira neprijateljska legija, pa bi morala da nešto ispremešta, makar raspored sudova u kuhinji. Da li je to uvek bilo dobro? Naravno da nije, jer u panici od mirovanja Helena je napravila mnoge greške, male, ali i nepopravljive. Uglavnom se zbog njih nije kajala. Žalila možda jeste što se s nekim ljudima posvađala, što nije sačekala da sazre neke dobre prilike. Ali kajala se nije jer je znala, toliko je već poznavala sebe, da ona drugačije ne bi mogla, ne bi izdržala nalete siline koji su